

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و

نوآوری های ناشی از تحقیق موضوعات پایان نامه

متعلق به دانشگاه رازی است.

دانشکده علوم اجتماعی و تربیتی
گروه اقتصاد

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد رشته علوم اقتصادی

عنوان پایان نامه

**بررسی رابطه علیت بین تجارت خارجی و سرمایه گذاری مستقیم خارجی
(مطالعه موردی ایران)**

استاد راهنما:

دکتر علی فلاحتی

استاد مشاور :

دکتر کیومرث سهیلی

نگارش:

اکبر رحمانی

اسفند ۹۱

دانشکده علوم اجتماعی و تربیتی
گروه اقتصاد

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد رشته اقتصاد محض

نام دانشجوی:

اکبر رحمانی

تحت عنوان

**بررسی رابطه علیت بین تجارت خارجی و سرمایه گذاری مستقیم خارجی
(مطالعه موردی ایران)**

در تاریخ   توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه   به تصویب نهایی رسید.

۱- استاد راهنما دکتر علی فلاحتی   با مرتبه ی علمی دانشیار   امضاء

۲- استاد مشاور دکتر کیومرث سهیلی   با مرتبه ی علمی دانشیار   امضاء

۳- استاد داور داخل گروه دکتر مجتبی الماسی   با مرتبه ی علمی دانشیار   امضاء

۴- استادداور خارج از گروه دکتر جمال فتح الهی   با مرتبه ی علمی استادیار   امضاء

مشور

تقدیم:

باسپاس از سه وجود مقدس:

آنان که ناتوان شدند تا ما به توانایی برسیم...

موباشان سپید شد تا ما رو سفید شویم...

و عاشقانه سوختند تا کرم ما بخش وجود ما و رو شکر را همان باشند...

پدرانمان

مادرانمان

استادانمان

نگارنده بر خود لازم می‌داند که از راه‌نمایی‌های ارزنده و تلاش‌های پیکیر اساتید عزیز، جناب آقای
دکتر علی فلاحی و دکتر کیومرث سهیلی که دلسوزانه و بی‌توقع اینجانب را از دانش خود بی‌نسیب
نگذاشتند، شکر و قدردانی نماید.

چکیده :

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را می‌توان یکی از مهم‌ترین پدیده‌های اقتصادی قرن حاضر دانست. گسترش جهانی این پدیده از شتاب بی‌سابقه‌ای به ویژه از دهه ۱۹۸۰ به بعد، برخوردار بوده است به گونه‌ای که نرخ رشد آن از نرخ رشد سایر شاخص‌های اقتصادی جهان مانند تجارت و تولید ناخالص داخلی بسیار بالاتر رفته است. سرمایه‌گذاری خارجی معمولاً به عنوان یکی از عوامل تاثیرگذار و محرک رشد اقتصادی و تجارت مورد توجه قرار گرفته است. به همین دلیل کشورهای مختلف سعی نموده‌اند با استفاده از مشوق‌های گوناگون زمینه را برای ورود سرمایه‌گذاری خارجی مهیا کنند. مطالعات مختلف با بهره‌گیری از روش‌های متفاوت رابطه‌ی علیت بین این دو متغیر را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده‌اند، نتایج این مطالعات نیز همواره شبیه به هم نبوده، برخی وجود علیت دوطرفه مابین این دو سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تجارت خارجی را تایید نموده و برخی مطالعات وجود علیت یک طرفه را تایید نموده‌اند، برخی از مطالعات نیز از عدم وجود رابطه‌ی علیت حکایت دارند. هدف این مطالعه بررسی وجود رابطه‌ی علیت بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تجارت خارجی برای اقتصاد ایران در بازه زمانی ۱۳۴۴ تا ۱۳۹۰ است. در این پژوهش از آزمون علیت گرنجر با استفاده از بردار خودرگرسیون و آزمون علیت گیویک به منظور بررسی رابطه این دو متغیر استفاده شده است. نتایج بدست آمده در این مطالعه از آزمون‌های علیت گرنجر و گیویک حاکی از آن است که رابطه‌ی علیت از FDI به TR است، و رابطه‌ی علیت یک طرفه است. وعلیت از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به تجارت و تجارت علیت FDI نسیت.

کلید واژه: سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، تجارت خارجی، رابطه‌ی علیت، آزمون علیت گرنجر، آزمون علیت گیویک

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
فصل اول: کلیات تحقیق	
۲-۱-۱	شرح و بیان مسئله
۱۰-۲-۱	اهداف پایان نامه
۱۱-۳-۱	اهمیت، ارزش و کاربرد نتایج پایان نامه
۱۱-۴-۱	فرضیه های تحقیق
۱۱-۵-۱	روش تحقیق
۱۲-۶-۱	ابزار تجزیه و تحلیل
۱۲-۷-۱	تعاریف و مفاهیم
فصل دوم: ادبیات موضوع و پیشینه تحقیق	
۱۵-۱-۲	مبانی سرمایه گذاری مستقیم خارجی
۱۶-۲-۲-۱	انواع سرمایه گذاری مستقیم خارجی
۱۶-۲-۲-۱-۱	سرمایه گذاری مستقل خارجی
۱۶-۲-۲-۱-۲	سرمایه گذاری مشترک خارجی
۱۷-۲-۲-۲	سرمایه گذاری مستقیم خارجی از بعد اجرایی
۲۱-۳-۲-۲	نظریه های سرمایه گذاری مستقیم خارجی
۳۰-۳-۲-۲	ارتباط بین سرمایه گذاری مستقیم خارجی و تجارت خارجی
۳۰-۱-۳-۲	رابطه جانشینی بین تجارت خارجی و FDI در تئوری های سنتی تجارت
۳۴-۲-۳-۲	رابطه مکمل بین تجارت خارجی و FDI
۳۶-۳-۳-۲	ارتباط بین FDI و تجارت بر حسب نوع FDI
۳۷-۴-۳-۲	ارتباط مابین FDI و تجارت خارجی بر اساس هدف سرمایه گذاری
۳۷-۵-۳-۲	ارتباط تجارت و FDI از نظر سازمان جهانی تجارت
۳۹-۴-۲	ارتباط ادغام های اقتصادی و سرمایه گذاری مستقیم خارجی
۴۵-۵-۲	شاخص های موثر بر میزان جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی
۴۵-۱-۵-۲	شاخص آزادی اقتصادی
۴۷-۲-۵-۲	شاخص ریسک
۴۹-۳-۵-۲	شاخص آنکتاد
۵۴-۶-۲	مروری بر مطالعات گذشته
۵۴-۱-۶-۲	مطالعات خارجی انجام گرفته پیرامون موضوع
۵۶-۲-۶-۲	مطالعات داخلی انجام گرفته پیرامون موضوع
۵۸-۷-۲	جمع بندی
فصل سوم: ارائه مدل و روش تحقیق	
۶۲-۱-۳	معرفی مدل
۶۲-۲-۳	سرمایه گذاری مستقیم خارجی

۳-۳- تاثیرات سرمایه گذاری مستقیم خارجی	۶۴
۳-۴- عوامل موثر بر سرمایه گذاری مستقیم خارجی	۶۴
۳-۵- تجارت خارجی	۶۶
۳-۵-۱- مزایای تجارت خارجی	۶۶
۳-۵-۲- تعیین رابطه علی بین سرمایه گذاری مستقیم خارجی و تجارت خارجی	۶۸
۳-۶- داده های آماری	۶۹
۳-۶-۱- آزمون علیت گیویک	۶۹
۳-۶-۲- آزمون علیت گرنجر	۷۱
۳-۶-۳- الگوی خودتوضیح برداری (VAR)	۷۲
۳-۶-۴- برخی مشکلات مدل سازی VAR	۷۳
۳-۶-۵- تعیین تعداد وقفه های بهینه و شکل الگوی تصحیح خودبرداری	۷۴
۳-۷- جمع بندی	۸۰

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها

۴-۱- معرفی مدل	۸۲
۴-۲- نتایج تجربی	۸۳
۴-۳- بررسی مانایی متغیرهای مدل	۸۴
۴-۴- تعیین ناهمسانی واریانس	۸۵
۴-۵- بررسی وجود خودهمبستگی سریالی و پسماندها	۸۶
۴-۶- تخمین مدل	۸۷
۴-۷- تخمین آزمون علیت گرنجر	۹۰
۴-۸- توابع واکنش آنی	۹۱
۴-۹- تجزیه واریانس	۹۲
۴-۱۰- تخمین آزمون علیت گیویک	۹۴
۴-۱۱- جمع بندی	۹۷

فصل پنجم: خلاصه، نتیجه گیری و پیشنهادات

۵-۱- بررسی فروض مطرح شده	۱۰۰
۵-۲- پیشنهادات سیاستی	۱۰۲
۵-۳- پیشنهادات برای تحقیقات آتی	۱۰۲
منابع	۱۰۴
پیوست ها	۱۰۷

شکل (۱-۲): رابطه جانشینی بین تجارت و سرمایه گذاری	۳۲
شکل (۲-۲): رابطه مکملی بین تجارت و سرمایه گذاری	۳۵
نمودار ۱: تاثیر شوک وارده بر تجارت روی خود تجارت و FDI	۹۲
نمودار ۲: تاثیر شوک وارده بر FDI بر روی خود تجارت و FDI	۹۲

فهرست جداول

- جدول (۱-۲): خلاصه نظریات سرمایه گذاری مستقیم خارجی ۲۷
- جدول (۲-۲): ارتباط سرمایه گذاری مستقیم خارجی و ادغام اقتصادی ۴۳
- جدول (۳-۲): متغیرهای موثر بر ریسک کشوری ۴۷
- جدول (۴-۲): طبقه بندی کشورها بر اساس توانایی بالقوه، عملکرد واقعی، جذب FDI ۵۲
- جدول (۱-۴): تعیین وقفه های در روش برداری خودرگرسیون ۸۳
- جدول (۲-۴): تعیین پایداری مدل برداری خودرگرسیون با استفاده از ریشه های مشخصه ۸۴
- جدول (۳-۴): بررسی ناهمسانی واریانس ۸۵
- جدول (۴-۴): بررسی ناهمسانی واریانس با آزمون همزمان (وایت) ۸۶
- جدول (۵-۴): خودهمبستگی سریالی پسماندها با آزمون LM ۸۶
- جدول (۶-۴): تخمین مدل ۳ ..... ۸۷
- جدول (۷-۴): تخمین مدل ۴ ..... ۸۷
- جدول (۸-۴): آزمون علیت گرنجر ۸۸
- جدول (۹-۴): تجزیه واریانس متغیر جریان تجاری ۹۰
- جدول (۱۰-۴): تجزیه واریانس متغیر FDI ۹۳
- جدول (۱۱-۴): بررسی علیت TR و FDI با روش گیویک ۹۶

فصل اول:

کلیات تحقیق

۱-۱ شرح و بیان مسئله

استفاده نادرست از منابع خارجی از طریق استقراض، بروز بدهی‌ها در جهان در دهه ۱۹۸۰ و نیز تبعات منفی سیاسی - اقتصادی فزاینده‌ی آن سبب شد تا تامین مالی پروژه‌های سرمایه‌گذاری به شکل سرمایه-گذاری مستقیم خارجی، بعنوان روش مطرح شود. همچنین می‌توان به آثار مثبت و کیفیت بالاتر سرمایه-گذاری مستقیم خارجی، به دلیل توأم بودن با انتقال تکنولوژی و دانش فنی، در اختیار داشتن بازار فروش به مراتب وسیع‌تر و مدیریت کارآمدتر اشاره کرد.

در فرایند توسعه‌ی اقتصادی اشاعه‌ی تکنولوژی نقش محوری و کلیدی دارد و این مسئله از طریق گسترش فعالیت‌های تحقیق و توسعه، واردات محصولات با تکنولوژی بالا، به کار گرفتن فن‌آوری خارجی و بومی کردن آنها از طریق استخدام سرمایه‌های انسانی مورد توجه است.

به دلیل اهمیت بحث روابط خارجی اقتصادی در روند اقتصادی جهانی و اثر گسترده‌ی آن بر اقتصاد هر کشور بررسی این مسئله از جمله موضوعات جالب توجه و رایج در ادبیات اقتصادی بوده است. اکنون به بررسی دو بخش اساسی این تحقیق در این جا می‌پردازیم:

الف- تجارت خارجی:

تجارت خارجی به دادوستد کالا یا خدمت دارای ارزش فراسوی مرزهای بین‌المللی گفته می‌شود که در بسیاری از کشورها نمایانگر میزان تولید ناخالص داخلی می‌باشد.

فواید تجارت خارجی عبارتند از:

- (۱) تجارت خارجی به کاربرد کاراتر و بهتر از منابع طبیعی منجر می‌شود.
- (۲) باعث می‌شود که توزیع نابرابر منابع طبیعی تا حدود زیادی تعدیل گردد.
- (۳) دامنه وسیعی از بازارها را برای کالاهای تولیدی و خدماتی فراهم می‌نماید.
- (۴) راهی برای مقابله با اثر بلایای طبیعی مانند خشکسالی و سیل بر وضعیت اقتصادی می‌باشد.
- (۵) باعث گسترش رفاه و کارائی در سطح جهانی می‌گردد.

عوامل مؤثر بر تجارت خارجی عبارتند از:

۱. نرخ ارز: نرخ ارز عبارت است از شاخصی که بر اساس آن وجوه جاری یک کشور با کشور دیگر مبادله می‌شود. نرخ ارز یک کشور مشخص می‌نماید که خرید وجه پولی کشور دیگر براساس وجه رایج آن

کشور چه میزان هزینه بر خواهد بود، و از این روی خرید کالاها و خدمات از کشور خارجی چه هزینه‌ای برای آن کشور در بردارد.

۲. تعرفه‌ها: تعرفه‌ها یا حقوق گمرکی عبارت است از مالیات یا حق الزحمه‌هایی که دولت بر کالاهای وارداتی به یک کشور وضع می‌کند. مالیات بندی بر واردات باعث می‌شود کالاهای وارد شده نسبت به کالاهای داخلی از قدرت رقابتی کمتری برخوردار باشند. این امر باعث می‌شود که تقاضا برای کالاهای داخلی افزایش یابد. در واقع تعرفه‌ها راهی است که کشورها برای حمایت از صنایع داخلی وضع می‌نمایند. در نتیجه تعرفه‌ها به خودی خود باعث کاهش تمایل کشورها به تجارت خارجی می‌گردند.

۳. استانداردهای تولیدی: عامل کلیدی دیگری که تجارت جهانی را تحت تأثیر قرار می‌دهد استانداردهای تولیدی است. کشورهای ثروتمند معمولاً برخی اجناس را از کشورهایی که توانایی تولید آن کالاها را با هزینه‌ی کمتر - به دلیل هزینه‌های کمتر نیروی کار - دارند وارد می‌نمایند. اما، استانداردهای به کار گرفته شده برای تولید کالاها می‌تواند در میان کشورهای مختلف متفاوت باشد. این امر می‌تواند به یک مزیت رقابتی برای کشورهایی که از استانداردهای محدود کننده پیروی نمی‌کنند، منجر شود.

۴. یارانه‌ها: یارانه کمکی مالی از سوی دولت است که به یک شرکت یا صنعت به بخش خصوصی به منظور کاهش قیمت کالاهای داخلی پرداخت می‌شود. یارانه‌ها اثری مشابه با تعرفه‌ها را دارا می‌باشند. یارانه‌ها منجر می‌گردند که مردم رو به سوی خرید کالاهای داخلی بیاورند، چرا که یک چنین کمک‌های مالی باعث می‌شود که کالاهای داخلی نسبت به کالاهای خارجی برخوردار باشند. فی الواقع، یارانه‌ها راهی است که دولت برای حمایت از برخی از صنایع داخلی که ممکن است قادر به رقابت در سطح بین المللی نباشند، اعمال نماید.

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نیز به عنوان یکی از راه‌های مهم دسترسی به تکنولوژی پیشرفته برای کشورهای در حال توسعه است. همچنین بکارگیری سرمایه‌گذاری خارجی جز تامین مالی، اهداف دیگری را نیز دنبال می‌کند. ارتقاء فن آوری، توسعه مهارت و مدیریت به منظور ارتقاء توان کیفی نیروی کار داخلی، توسعه‌ی بازارهای صادراتی، افزایش استاندارد تولیدات داخلی و حرکت بسوی اقتصاد بازار دیگر هدف‌های جذب سرمایه‌گذار مستقیم خارجی است. در ادبیات اقتصادی جدید نقش کیفیت نهادها در توسعه اقتصادی مورد توجه قرار گرفته است. نحوه توزیع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و نیز چگونگی جذب و تأثیر آن بر اقتصاد کشورها به شدت تحت تأثیر کیفیت نهادها و شرایط اقتصادی و سیاسی و موقعیت کشور میزبان است. در این راستا در کشورهای در حال توسعه دولت‌ها موظف هستند شرایط محیط امنی را برای زمینه‌سازی جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی فراهم آورند.

سرمایه‌گذاری خارجی معمولاً در دو قالب، سرمایه‌گذاری غیر مستقیم خارجی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی صورت می‌گیرد. خرید اوراق قرضه و سهام شرکت‌ها در معاملات بورس و قبوض سپرده در بانک

های خارجی از انواع سرمایه گذاری غیر مستقیم خارجی هستند که در این حالت سرمایه گذاری خارجی در اداره واحد تولیدی نقش مستقیم نداشته و مسئولیت مالی نیز متوجه وی نیست اما سرمایه گذاری مستقیم خارجی که موضوع بحث مورد مطالعه در این پایان نامه می باشد. نوعی سرمایه گذاری است که به منظور کسب منفعت دائمی و همیشگی در موسسه ای مستقر در کشوری غیر از کشور سرمایه گذار صورت می گیرد و نتیجه ی آن کسب حق رای موثر در مدیریت شرکت است.

از نظر اقتصاد سرمایه گذاری خارجی عبارت است از سرمایه گذاری که متضمن روابط اقتصادی بلندمدت بوده و نشان دهنده ی منافع پایدار و کنترل واحد اقتصادی مقیم یک کشور (شرکت مادر) بر واحد اقتصادی مقیم کشور دیگر (شعبه فرعی بنگاه مادر) است. سرمایه گذاری مستقیم خارجی از دیدگاه صندوق بین المللی پول، سرمایه گذاری است که به هدف کسب منافع پایدار در کشوری به جز موطن فرد سرمایه -گذار انجام می شود و هدف سرمایه گذار از این سرمایه گذار، آن است که در مدیریت بنگاه مربوط نقش مؤثر داشته باشد.

طبق بررسی های انجام شده علت اصلی ورود حجم بالایی از سرمایه گذاری مستقیم خارجی به کشورها می -تواند به شرح زیر باشد:

الف - عوامل سیاست گذاری خارجی

ب - عوامل ساختاری اقتصادی

د - عوامل تشویقی و حمایتی

د - عوامل جغرافیایی و سیاسی و امنیتی

در سال ۲۰۰۵ رتبه ایران در جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در بین ۱۴۰ کشور جهان ۱۳۰ است. که عدم اطمینان و بی ثباتی سیاسی و اقتصادی و اجتماعی و به تعبیر دیگری عدم امنیت یکی از دلایل اصلی عدم موفقیت ایران در جذب آن است.

سرمایه گذاران برای حضور مؤثر در عرصه ی سرمایه گذاری به محیطی آرام، مطمئن و امن نیاز دارند. محیط امن، زاینده ی ماهیت و رفتار دولت، عملکردهای شهروندان و ساختار سیاسی - اجتماعی، فرهنگی جامعه و محیط بین المللی است. بنابراین جهت اتخاذ راهکار عملی با هدف تسریع جریان سرمایه گذاری علاوه بر توجه به تعادل صحیح کشور در نظام بین الملل، پذیرش ضرورت اصلاح عوامل داخلی تأثیر گذار بر سرمایه گذاری از جمله امنیت اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی امر اجتناب ناپذیر است. اگر سرمایه گذار در جامعه ای احساس امنیت نکند، از رو کردن دارایی خود و سرمایه گذاری خود داری خواهد کرد. در این حالت سرمایه گذاران ممکن است سرمایه خود را به کشورهای دیگر منتقل کنند یا اینکه آنها را در پروژه های کوچک تر و کوتاه مدت تر بکار اندازند. در چنین وضعیتی است که تجارت و خدمات رشد می کنند اما تولید و سرمایه گذاری کاهش یافته به ویژه پروژه هایی که مستلزم فن آوری پیشرفته و خطر پذیری بالا هستند. از دستور کار سرمایه گذاران خارج خواهد شد.

از نظر بنیاد هریتیج نیز، تضمین حقوق مالکیت کلیدی ترین عنصر آزادی اقتصادی و امنیت سرمایه گذاری است. حقوق مالکیت به معنی عام کلمه مباحثی همچون منع مالکیت انحصاری دولت بر منابع کمیاب، منع دولت از ایجاد تورم و وضع مقررات متناقض و ناامن کننده محیط کسب و کار نیز در بر می گیرد. علاوه بر این معنی عام، بنیاد هریتیج مفهوم حقوق مالکیت را در محدوده‌ی خاصی نیز به عنوان یکی از شاخص‌های ده گانه شکل دهنده آزادی اقتصادی مطرح کرده‌است. حقوق مالکیت در این معنی خاص از زیر شاخص‌های زیر تشکیل شده است:

الف . استقلال دستگاه قضائی از فشار دولت.

ب . نظام تجاری که قراردادها را تعریف می کند و اجرای آنها را ممکن می سازد.

ج . الزام آور بودن حاکمیت خارجی در مورد اختلاف در اجرای قراردادها.

د . سلب مالکیت توسط دولت.

ه . فساد در دستگاه قضایی.

و . زمان بر بودن فرآیند دادرسی.

ز . تضمین و حراست قانونی از مالکیت خصوصی.

متاسفانه نمره‌ی ایران در این شاخص کلیدی ۵ (حفاظت بسیار کم و بدترین وضعیت) است. بنیاد هریتیج در گزارش ۲۰۰۲ خود تصریح کرده است که:

حقوق مالکیت در ایران محافظت نمی شود. دستگاه قضائی مستقل نیست و تحت تاثیر دولت و مراجع مذهبی می باشد. دستگاه مزبور به عنوان ابزار اصلی دولت برای محدود کردن آزادی در جامعه تلقیمی شود.

رابطه راهبرد تجارت خارجی با سرمایه گذاری مستقیم خارجی

اساساً کشورهای که راهبرد جایگزینی واردات را در پیش می گیرند، از مزیت نسبی در بخش‌های سرمایه برخوردار نیستند، لذا با توجه به این که سرمایه گذاری خارجی بیشتر در بخش‌های سرمایه بر استفاده می شود از این رو سرمایه گذاری خارجی اثر لازم را بر رشد اقتصادی نمیگذارند. از طرفی سرمایه گذاری خارجی راهی برای ورود بنگاه‌های خارجی برای فعالیت اقتصادی در کشور دریافت کننده‌ی سرمایه گذاری خارجی است که این امر با اهداف راهبرد جایگزینی واردات در تضاد است.

اما در خصوص راهبرد توسعه صادرات، وضعیت فرق می کند. تحت این راهبرد با توجه به نیروی کار و مواد اولیه‌ی ارزان این گونه کشورها سرمایه گذاران خارجی برای استفاده از این نهادهای ارزان انگیزه بیشتری برای سرمایه گذاری دارند. از طرف دیگر، وقتی راهبرد توسعه‌ی صادرات حاکم است، بازار محصول داخلی محدود به مرزهای داخلی کشور مزبور نیست، بلکه فراتر از بازارد داخلی و در سطح بین المللی، از مقیاس بزرگ اقتصادی استفاده می کند.

سرمایه‌گذاری خارجی و ایجاد شرایط مطلوب برای جذب آن، از اهم‌های مهم توسعه صادرات است. به عبارت دیگر، اجرای رویکرد توسعه صادرات در عمل، نیازمند مشارکت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از طرف شرکت‌های چند ملیتی، در زمینه‌ی انتقال دانش فنی، مهارت‌های مدیریت و بازاریابی می‌باشد.

در مجموع راهبرد جایگزینی واردات راهبرد درون‌گرایی (برای جذب و هدایت سرمایه‌گذاری خارجی مستعد به نظر می‌رسد در صورتی که راهبرد توسعه صادرات) راهبرد برون‌گرایی شرایط و فضای مناسب را برای جذب و تشویق سرمایه‌گذاری خارجی را دارد.

از سوی دیگر، تحت سیاست جایگزینی واردات، حمایت شدید دولت از صنایع داخلی به سرمایه‌گذاری خارجی اجازه رقابت با این صنایع را نمی‌دهد. بنابراین، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بیشتر منجر به جذب صنایع محلی می‌شود که ظرفیت و استعداد لازم را برای به کارگیری این سرمایه‌ها ندارند. از این رو، سرمایه‌گذاری خارجی بازدهی لازم را ندارد، در نتیجه، سهم سرمایه‌گذاری خارجی در رشد اقتصادی پایین می‌آید. همچنین، در استراتژی توسعه صادرات، تاکید بر خنثی بودن سیاست بین بخش‌های وارداتی و صادراتی است. بنابراین این استراتژی می‌تواند منجر به بازار آزاد حرکت عوامل و تخصیص منابع براساس مزیت نسبی شود. بدین ترتیب، تنها سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بیشتر به کشور وارد می‌شود، بلکه رشد اقتصادی بیشتر با جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به وجود می‌آید، زیرا رقابت به وجود آمده منجر به تشویق فعالیت‌های تحقیق و توسعه و سرمایه‌گذاری در سرمایه‌انسانی می‌شود که بر اساس مدل‌های رشد درون‌زا منجر به رشد اقتصادی بیشتر خواهد شد.

در این بخش برخی از متغیرهای اثرگذار بر جریان ورودی سرمایه‌گذاری خارجی به کشورهای در حال توسعه و ایران مورد بررسی قرار می‌گیرند.

امنیت اقتصادی

امنیت اقتصادی وضعیتی است که در آن واحدهای تولیدی بتوانند بدون نگرانی از خطرات محیطی، به برنامه‌ریزی بلند مدت بپردازند. به عبارت دیگر، تامین امنیت اقتصادی عبارت است از ایجاد یک فضای حقوقی، اجتماعی و سیاسی که در چهار چوب طرح‌های سرمایه‌گذاری و فعالیت‌های اقتصادی بتواند از آغاز تا اجرا تا مرحله بهره برداری و پس از آن تا پایان کار بدون اخلال و آشفتگی‌های بیرونی انجام شود. سرمایه‌گذاری در شرایطی انجام می‌گیرد که اطمینان از نبود مخاطرات محیطی در مورد اصل و سود سرمایه وجود داشته باشد از موارد مهمی که می‌تواند اصل سرمایه و سود سرمایه را به مخاطره بی‌اندازد می‌توان به مصادره‌ی دارایی‌ها و سرمایه‌ها توسط دولت، تصویب قوانین، دستورالعمل‌ها و سیاست‌های جدید محدود کننده، ناآرامی‌های محیطی، تغییر قیمت‌ها، تغییر سیاست‌های پولی و مالی، مالیات‌ها، عوارض و تعرفه‌ها، دخالت‌های دولت در بازار، و افزایش هزینه‌های تولید اشاره کرد.

نرخ ارز

نرخ ارز، به عنوان معیار ارزش برابری پول ملی یک کشور در برابر پول کشورهای دیگر، منعکس کننده‌ی وضعیت اقتصادی آن کشور در مقایسه با شرایط اقتصادی سایر کشورها است. در یک اقتصاد باز، نرخ ارز به دلیل ارتباط متقابل با سایر متغیرهای داخلی و خارجی، متغیری کلیدی است که سیاست اقتصادی داخلی و خارجی و تحولات اقتصادی تأثیرات بسیاری بر آن می‌گذارند. در مقابل، نرخ ارز نیز متغیری است که می‌تواند عملکرد اقتصاد و متغیرهای اقتصادی را تحت تأثیر قرار دهد. هرچه پول رایج در کشور مبدأ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نسبت به کشور میزبان قوی‌تر باشد، انگیزه‌ی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بالاتر می‌رود، زیرا در چنین حالتی هزینه سرمایه برای شرکت‌ها ارزان‌تر می‌شود. از نظر تئوری، از نقطه نظر صادر کننده، نرخ ارز به عنوان درآمد محسوب می‌شود بدینصورت که هر قدر نرخ برابری برحسب یک ارزش مشخص بالاتر باشد، تولیدکننده از صادرات به مقدار معینی کالا، درآمد بیشتری بر حسب پول ملی کسب کرده و انگیزه‌ی وی بیشتر می‌شود. با این حال، افزایش نرخ ارز منجر به گرانتر شدن کالاهای وارداتی می‌شود و این امر از این دیدگاه کاهش واردات را سبب می‌شود. این که اثر نرخ ارز بر جریان تجاری دارای چه عملیاتی باشد بستگی به برآیند کاهش واردات و افزایش صادرات دارد. همچنین شوک‌های اسمی در نظام نرخ ارزی شناور بر عملکرد سرمایه‌گذاران خارجی و جذب FDI اثر منفی دارد. از نظر گلدبرگ بین نرخ واقعی ارز و FDI رابطه معناداری برقرار است و در کشورهای در حال توسعه حساسیت واردات به نرخ واقعی ارز بیش از حساسیت صادرات به این متغیر است و کاهش ارزش واقعی پول داخلی بر روی FDI تأثیر مثبت و معناداری دارد. بنابراین ثبات نرخ ارز در پی عملکرد صحیح بانک مرکزی و دولت اطمینان بیشتری در فضای اقتصادی کشور ایجاد می‌کند، و به تبع آن تصمیم‌گیری برای سرمایه‌گذاران خارجی ساده‌تر می‌شود.

اندازه بازار و درجه باز بودن اقتصاد

اندازه‌ی بازار یکی از عوامل موثر بر جذب FDI اقتصاد مقایسه‌ای است، بطوری که اقتصاد با مقایسه بزرگتر شرایط بهتری را برای سرمایه‌گذاری خارجی فراهم می‌کند. زیرا در این صورت از فن آوری خود با بهره‌وری بیشتری استفاده می‌کند. سه نکته اساسی در ارتباط با اهمیت اندازه بازار، همراه با درجه‌ی باز بودن اقتصاد برای جذب FDI مطرح است: نخست آنکه اندازه‌ی بازار در میزان جذب FDI با جهت‌گیری بازار داخلی و بخش غیر تجاری، به ویژه بخش خدمات، بسیار موثر است. این نوع از جریان FDI در سال‌های اخیر در کشورهای در حال توسعه رشد داشته است. نکته‌ی دوم آن که در جذب FDI با جهت‌گیری صادراتی، به ویژه در کشورهای آسیای شرقی و آسیای جنوبی شرقی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این مسئله در صنایع با فن آوری بالا که نیاز به نیروی کار ماهر و نیمه ماهر نسبتاً زیادی دارند، بیشتر مطرح بوده است. و نکته‌ی سوم آن که اقتصاد با اندازه‌ی بزرگ نه تنها پشتیبان فعالیت‌های اقتصادی است، بلکه فرصت‌های بیشتری را برای تنوع تولید در اقتصاد فراهم می‌آورد.

با توجه به نکات فوق الذکر بررسی ارتباط علی این دو مبحث را ضروری دانسته و سعی دارم که در این پایان نامه رابطه ی این دو، بررسی عوامل موثر بر آن‌ها و اثرگذاری ارتباط این دو بر اقتصاد کشور از دیدگاه تولید، سرمایه گذاری و روند تورمی بپردازم.

۱-۲ اهداف پایان نامه

هدف اغلب سرمایه گذاران خارجی توسعه ظرفیت های تولیدی و گسترش بازارهای صادراتی از طریق FDI است، تحقق این هدف زمینه های رشد را هم در کشور مبدا سرمایه گذار و هم در کشور میزبان فراهم می سازد. سرمایه گذاری مستقیم خارجی از طریق انتقال دانش فنی و تکنولوژی موجب افزایش سطح آموزش، نیروی کار در کشور میزبان و افزایش سطح بهره وری عوامل تولید می شود. به این ترتیب کارایی تولیدی در کشور میزبان به تدریج افزایش یافته و به سایر بخش های اقتصادی نیز نفوذ می کند. این تحول در ساختار تولیدی موجب افزایش توان رقابتی شرکت های داخلی در سطح بین المللی می گردد. با توجه به این امر هدف این پایان نامه بررسی اثرات بازخوردهای درون سازمانی بین تجارت خارجی و سرمایه گذاری مستقیم خارجی بوده و بویژه شرح جدیدی برای بازخورد بین المللی مثبت بین تجارت و سرمایه گذاری مستقیم خارجی است.

۱-۳ اهمیت، ارزش و کاربرد نتایج پایان نامه:

بامشخص شدن نتیجه پایان نامه سیاست گذاران برای افزایش رفاه جامعه بهتر میتوانند برنامه ریزی کنند، و رابطه ی بین تجارت جریانات مالی را موقتی بررسی می کنند. نتایج بدست آمده در این مطالعه نشان میدهد که رابطه علیت بین تجارت خارجی و سرمایه گذاری مستقیم خارجی یک رابطه یک طرف است و از FDI به TR است.

۱-۴ فرضیات تحقیق

فرضیه های این تحقیق به شرح زیر می باشد:

الف: سرمایه گذاری مستقیم خارجی تأثیر مثبت و معناداری بر تجارت خارجی دارد.

ب: تجارت خارجی تأثیر مثبت و معناداری بر سرمایه گذاری مستقیم خارجی دارد.

ج: بین سرمایه گذاری مستقیم خارجی و تجارت خارجی رابطه علیت و دوسویه وجود دارد.

۱-۵ روش تحقیق

روش انجام این تحقیق، توصیفی_اسنادی است. در این مطالعه ابتدا مبانی تئوریک به روش کتابخانه ای و اسنادی، از کتاب های موجود در داخل، مقالات، ژورنال ها، مجلات و نیز از طریق اینترنت جمع آوری شده، و سپس با در نظر گرفتن مدل های مطرح شده توسط محققین داخلی و خارجی و همچنین در نظر گرفتن شرایط کنونی اقتصاد ایران، مدل مورد نظر ارائه می شود. پس از ارائه مدل، با استفاده داده هایی که به صورت سری زمانی از سایت بانک جهانی بدست می آید، به برازش مدل تصریح شده پرداخته و با انجام آزمون های لازم، نتایج مدل مورد تجزیه و تحلیل قرار می گیرد.

۱-۶ ابزار تجزیه و تحلیل

در تجزیه و تحلیل این رساله از اصول و مبانی اقتصادسنجی که مورد تأیید کارشناسان و محققان می باشد استفاده شده است. در این تحقیق در بخش تجزیه و تحلیل داده از مبانی اقتصادسنجی و با استفاده از نرم افزار تخصصی و استاندارد Eviews استفاده شده است. این نرم افزار مدلی کامپیوتری برای تجزیه و تحلیل اقتصادسنجی و برآورد داده می باشد.

۱-۷ تعاریف و مفاهیم

- ✓ تجارت خارجی: تجارت خارجی شامل صادرات و واردات یک کشور است. در واقع مجموع صادرات و واردات یک کشور به عنوان تجارت خارجی محسوب می شود. بنابراین در بررسی رابطه علیت میان سرمایه گذاری خارجی و تجارت باید هر دو متغیر صادرات و واردات به عنوان اجزاء تشکیل دهنده تجارت خارجی مدنظر قرار گیرد.
- ✓ سرمایه گذاری مستقیم خارجی: سرمایه گذاری مستقیم خارجی را می توان شامل ورود سرمایه مالی، تکنولوژی و مهارت های مدیریتی، بازاریابی و ... به کشور میزبان است. سرمایه گذاری مستقیم خارجی فرایندی است که به وسیله آن ساکنین یک کشور (کشور مبدا) تملک دارایی های را به منظور کنترل تولید، توزیع و سایر فعالیت هایی که بنگاه در کشور دیگر (کشور میزبان) کسب می کنند.
- ✓ FDI افقی: سرمایه گذاری افقی به قصد گسترش افقی جهت تولید کالا یا یکسان یا شبیه کالا تولید شده در کشور مبدا، در کشور میزبان است. در واقع تمایز محصول عنصر حیاتی در ساختار بازار برای FDI افقی است. در کل FDI افقی به منظور حداکثر بهره گرفتن از مزایای انحصاری ارقابت چند جانبه است.
- ✓ FDI عمودی: سرمایه گذاری عمودی به قصد بهره گیری از مواد خام انجام می شود.
- ✓ FDI مختلط: که شامل هر دو نوع سرمایه گذاری افقی و عمودی است.